

ATT FRÄMJA DEMOKRATI OCH ÖVERVAKA VAL

Att stödja demokrati i hela världen är en fråga som EU prioriterar. Demokrati är fortfarande den enda styrelseform där människor tillåts förstå och förverkliga sina rättigheter fullt ut, och en avgörande faktor för utveckling och långsiktig stabilitet. Som den enda direktvalda EU-institutionen är Europaparlamentet särskilt angeläget om att främja demokrati.

RÄTTSLIG GRUND

- Artiklarna 2 och 21 i fördraget om Europeiska unionen (EU-fördraget).
- Artikel 205 i fördraget om Europeiska unionens funktionssätt (EUF-fördraget).

POLITISKA RAMAR OCH REDSKAP

EU:s strategi för demokrati kompletterar unionens arbete för de mänskliga rättigheterna (se faktablad [5.4.1](#)). Arbetet är förankrat i den allmänna förklaringen om de mänskliga rättigheterna och andra internationella och regionala normer för mänskliga rättigheter, demokratiska institutioner och val. Sedan 2015 har EU även baserat sitt demokratistöd på Agenda 2030 för hållbar utveckling, särskilt mål 16 om ansvarsutkrävande och inkluderande institutioner med deltagandebaserat beslutsfattande och mål 10 om minskad ojämlikhet.

Den 17 november 2009 antog rådet slutsatser om demokratistöd i EU:s yttre förbindelser som angav huvuddragen i en ny strategi för demokratistöd genom ett landsspecifikt synsätt, större samordning och medverkan av alla berörda parter. I kommissionens agenda för förändring från 2011 underströks sedan vikten av att stödja mänskliga rättigheter, demokrati och god samhällsstyrning inom EU:s utvecklingspolitik. EU antog 2012 en strategisk ram för mänskliga rättigheter och demokrati och har sedan dess antagit tre handlingsplaner för dess genomförande. Efter upproren i arabländerna 2011 uppdaterade EU sin grannskapspolitik och antog en strategi baserad på principen "mer för mer", där unionens stöd kopplas till demokratisering och "djupgående demokrati". Olika former av incitament – bland annat djupare ekonomisk integration, större ekonomiskt stöd, ökad rörlighet för människor och tillgång till EU:s inre marknad – erbjöds de länder som var villiga att genomföra politiska reformer.

I oktober 2019 antog rådet slutsatser om demokrati, där principerna i dess slutsatser från 2009 bekräftas, samtidigt som det fastställdes nya utmaningar som EU snabbt och heltäckande behöver behandla genom sina yttre åtgärder. De problem man identifierat är bland annat att de demokratiska processerna och institutionerna undermineras, att förtroendet för institutioner och politiker är lågt, att det demokratiska utrymmet för det civila samhället krymper, att kränkningarna av de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna ökar och att uppgifter manipuleras med hjälp av online-teknik.

EU:s åtagande att arbeta hårdare för att främja demokrati bekräftades i EU:s tredje [handlingsplan för mänskliga rättigheter och demokrati](#) som antogs av rådet i november 2020. I handlingsplanen, där man fastställde prioriteringarna för perioden 2020–2024, integreras demokratistödet i de fem handlingslinjerna, varav en är att "Skapa resilienta, inkluderande och demokratiska samhällen". Rådet beslutade senare att förlänga handlingsplanen till 2027 för att anpassa dess löptid till den fleråriga budgetramen.

I sina slutsatser 2012 betonade rådet det civila samhällets roll: "En grund för demokrati och hållbar utveckling: EU:s samarbete med det civila samhället på området yttre förbindelser". I rådets slutsatser av den 19 juni 2017 om unionens samarbete med det civila samhället inom ramen för de yttre förbindelserna bekräftades EU:s åtagande att arbeta för ett starkt och motståndskraftigt civilsamhälle, som ett avgörande sätt att stödja god samhällsstyrning och rättsstatlighet i alla demokratier.

Flera delar av den politik EU utarbetat under årens lopp tar upp både mänskliga rättigheter och demokratiska principer. Detta inbegriper landsspecifika strategier för mänskliga rättigheter och demokrati, där prioriteringar fastställs för de åtgärder och mål som EU ska sträva efter i partnerländerna. Det inbegriper också klausuler om mänskliga rättigheter och demokrati i internationella avtal, som gör det möjligt för EU att avbryta handel eller samarbete om ett land allvarligt kränker de mänskliga rättigheterna och de demokratiska principerna. Ett annat inslag är ett särskilt finansieringsinstrument för att stödja aktörer i det civila samhället på området demokrati och mänskliga rättigheter (se nedan).

Valövervakning är ett centralt EU-verktyg för att stödja demokratisk utveckling i tredjeländer, främja mänskliga rättigheter och rättsstatsprincipen samt bidra till fredsbyggande och konfliktförebyggande insatser. EU:s långsiktiga valobservatörsuppdrag gör bedömningar av händelser under hela valprocessen. Världlandet måste skicka en inbjudan innan ett EU-valobservatörsuppdrag kan sättas in. Observatörer som arbetar långsiktigt börjar vanligtvis arbeta två månader före valet, och de följer hela valprocessen fram till dess att det officiella resultatet tillkännages och överklagandeförfarandet är avslutat. Korttidsobservatörer övervakar själva valdagen och rösträkningen. Chefen för valobservatörsuppdraget är som regel en ledamot av Europaparlamentet. När uppdraget är fullbordat publicerar valobservatörsuppdraget en slutrapport med slutsatser och rekommendationer, som ger vägledning för valreformer och identifierar eventuellt framtida stöd från EU. Utöver valövervakning kan EU ge tekniskt och materiellt stöd till partnerländer, förbättra villkoren för demokratiska val, öka kapaciteten hos statliga och icke-statliga aktörer och stödja nödvändiga reformer med hänsyn tagen till hela valprocessen.

I november 2021 lanserade EU och dess medlemsstater [initiativet Team Europe Democracy](#). För att öka effekten av stödet till demokratisering i hela världen omfattar initiativet tre pelare: forskning om demokratistöd och bästa praxis, ett Team Europe Democracy-nätverk (på global nivå) och tillhandahållande av expertis om demokratistöd på landsnivå.

EU och dess medlemsstater deltar också i multilaterala forum, såsom FN, Europarådet eller Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa (OSSE), för att främja och skydda demokratin.

FINANSIERINGSINSTRUMENT

EU:s viktigaste finansieringsinstrument för att stödja demokrati utomlands är [instrumentet för grannskapspolitik, utvecklingssamarbete och internationellt samarbete – Europa i världen](#) och [instrumentet för stöd inför anslutningen \(IPA III\) 2021–2027](#). Instrumentet för stöd inför anslutningen hjälper EU:s kandidatländer och potentiella kandidatländer att uppfylla de relevanta medlemskapskriterierna. Instrumentet för grannskapspolitik, utvecklingssamarbete och internationellt samarbete – Europa i världen finansierar geografiska program i de återstående länderna som inte omfattas av instrumentet för stöd inför anslutningen samt tematiska program med global räckvidd. Dess allmänna mål inkluderar att befästa, stödja och främja demokrati, rättsstatsprincipen och respekten för de mänskliga rättigheterna. Det tematiska programmet om mänskliga rättigheter och demokrati är inriktat på organisationer i det civila samhället och demokrati- och människorättsförsvarare. Med en budget på 1,511 miljarder euro fungerar det oberoende av regeringarnas samtycke. Programmet finansierar också EU:s valobservatörsuppdrag och kompletterande valåtgärder samt samarbete med viktiga internationella partner på området för demokrati och mänskliga rättigheter.

Det [europeiska initiativet för demokrati](#) inrättades 2013. Initiativet drivs självständigt som en privaträttslig stiftelse, som genom ett skräddarsytt ekonomiskt stöd på ett snabbt, flexibelt och obyråkratiskt sätt försöker stödja politiska aktörer och aktörer i civilsamhället som strävar efter demokratiska förändringar, med fokus på EU:s östra och södra grannskap. I stiftelsens styrelse ingår företrädare för EU:s medlemsstater och institutioner, däribland upp till nio ledamöter av Europaparlamentet, och andra sakkunniga.

EUROPAPARLAMENTETS ROLL

Europaparlamentet är den enda EU-institution som väljs direkt av unionens medborgare, och det är starkt engagerat i arbetet med att främja hållbara demokratier i världen. Parlamentet har framhållit detta åtagande i ett antal resolutioner. Varje år antar det en resolution om mänskliga rättigheter och demokrati i världen och EU:s politik på området, där man analyserar de viktigaste utmaningarna och resultaten av EU:s strategi för demokratistöd samt utfärdar rekommendationer för framtiden. Den 9 november 2023 antog parlamentet en [rekommendation avseende stärkande av rätten att delta: legitimitet och resiliens hos valprocesser i illiberala politiska system och auktoritära regimer](#).

Europaparlamentet har också utvecklat en rad verktyg för att direkt engagera sig i det [globala demokratistödet](#). Det deltar kontinuerligt i valövervakningsverksamhet, och arbetar för att förbättra legitimiteten i nationella valprocesser och öka allmänhetens förtroende för skyddet av val och mänskliga rättigheter. Varje år skickar Europaparlamentet flera parlamentariska delegationer för att övervaka val eller folkomröstningar i tredjeländer. Europaparlamentet får besluta att skicka ut sådana delegationer med ledamöter för att övervaka val eller folkomröstningar på villkor att valen hålls på nationell nivå, att de nationella myndigheterna har bjudit in EU eller Europaparlamentet och att ett långsiktigt uppdrag finns på plats.

Europaparlamentets delegationer är alltid integrerade i EU:s valobservatörsuppdrag eller långvariga uppdrag som sänds ut av kontoret för demokratiska institutioner och mänskliga rättigheter inom Organisationen för säkerhet och samarbete i Europa. Europaparlamentet rådfrågas när EU:s valobservatörsuppdrag fastställs och planeras samt vid den senare uppföljningen.

På basis av sin övergripande strategi för demokratistöd kopplar Europaparlamentet valövervakning till kompletterande verksamhet, bland annat aktiviteter före valet och uppföljning av valet, insatser för mänskliga rättigheter och initiativ till stöd för det parlamentariska arbetet. Särskilt fokus läggs på utvidgningsländerna och det europeiska grannskapet. Europaparlamentet bistår olika parlament utanför EU:s gränser när det gäller att stärka deras institutionella kapacitet genom konferenser och seminarier, gemensamma utbildningsprogram och studiebesök för ledamöter och tjänstemän samt stipendier för personal från parlament utanför unionen. Det stöder partnerländernas parlament när det gäller att integrera mänskliga rättigheter i lagstiftningen och att knyta kontakter med det civila samhället. Parlamentet underlättar kapacitetsuppbyggnad för aktörer som arbetar för demokratiska förändringar, däribland människorättsförsvarare, och främjar mediefrihet och oberoende journalistik. Parlamentets [Sacharovpris för tankefrihet](#) och den verksamhet som bedrivs av Sacharovpristagarna är integrerade i denna strategi.

Parlamentets program för kvinnors egenmakt riktar sig till kvinnliga lagstiftare både ur ett yrkesmässigt och personligt perspektiv. Dess främsta stödmottagare är kvinnor från länder och regioner som parlamentets demokratigrupp har fastställt som prioriteringar. Europaparlamentet ger också stöd och sakkunskap inom medling och dialog, genom riktade insatser med partnerländernas parlament och internationella evenemang som fokuserar på medling och förebyggande av konflikter. [Jean-Monnet-dialogen för fred och demokrati](#) är ett medlingsverktyg som tagits fram av parlamentet för att sammanföra politiska ledare i syfte att främja kommunikation och konsensus mellan parterna. [Programmet för unga politiska ledare](#) är ett av flaggskeppsinitiativen för att främja dialog och förståelse bland framtida ledare utanför EU och på så sätt bidra till att bygga upp förtroende och fred. I parlamentets [resolution om uppbyggnad av EU:s kapacitet för konfliktförebyggande och medling](#) som antogs i mars 2019 erkänns vikten av medlings- och dialogprocesser och parlamentets roll i dem.

Gruppen för demokratistöd och valsamordning ger politisk vägledning kring Europaparlamentets olika aktiviteter och verksamhet. Den består av 16 ledamöter och leds gemensamt av ordförandena för parlamentets utrikes- respektive utvecklingsutskott. Gruppen för demokratistöd och valsamordning beslutar om Europaparlamentets valobservatörsuppdrag och antar ett årligt arbetsprogram för övrig verksamhet. För 2025 beslutade gruppen för demokratistöd och valsamordning att prioritera fem länder och regioner (Ukraina, Moldavien, Armenien, västra Balkan och Panafrikanska parlamentet) och att fokusera på de tematiska områdena: verksamhet före och efter val, parlamentarisk medling och dialog, åtgärder för mänskliga rättigheter, inbegripet Sacharovgemenskapen och Sacharovstipendium, och parlament och demokratisk innovation.

Europaparlamentet har observatörsstatus i Interparlamentariska unionen, som är en organisation som sammanför parlamentsledamöter från hela världen.

Adrián ROMERO AVELLO
11/2025